

Unitatea de învățare nr. 5

5. NOI COMPETENȚE ALE PROFESORULUI ÎN CONTEXTUL EDUCAȚIEI INTERCULTURALE

Lector dr. Luminița Drăghicescu
Asist. drd. Ioana Stăncescu

- 5.1. Formarea interculturală a profesorului – un demers necesar
- 5.2. Competența interculturală – componentă a competenței didactice

Obiectivele unității de învățare nr. 5

Pe parcursul și la sfârșitul acestei unități de învățare, cursanții vor fi capabili:

- ✓ să definească noțiunile cheie, specifice acestei unități de învățare;
- ✓ să utilizeze/opereze cu aceste concepte în diverse contexte de instruire, metodice etc.;
- ✓ să argumenteze necesitatea formării interculturale a profesorului;
- ✓ să identifice cunoștințe, valori, atitudini și comportamente subsumate competenței interculturale a profesorului.

→ **Concepte cheie:** *formare interculturală, competență interculturală, comunicare interculturală, roluri specifice ale profesorului din perspectiva educației interculturale*

5.1. Formarea interculturală a profesorului – un demers necesar

Sub impactul schimbărilor multiple și profunde la nivel social și, implicit, la nivel educațional, ca urmare a trebuinței acute de a aborda adecvat diversitatea din spațiul școlii, formarea interculturală a profesorului a devenit un demers necesar.

Mergând pe ideea respectării principiilor educației interculturale, trebuie să ne preocupăm de respectarea și valorizarea diferențelor, asigurarea egalității șanselor în educație pentru toți elevii, depășirea etnocentrismului și acceptarea alterității. Întrebarea fundamentală ce apare aici este însă cum putem face ca toate acestea să devină realități ale practicilor educaționale și nu doar simple principii teoretice.

De cele mai multe ori, educatorii, puși în fața diversității din spațiul clasei, se dovedesc a fi insuficient instrumentați pentru a o gestiona eficient. Tocmai de aceea, frecvent, preferă să facă abstracție de diferențele dintre elevi. Faptul că nu au suficiente cunoștințe și abilități în domeniul educației interculturale nu este altceva decât o consecință firească a lipsei unei formări specializate în acest sens.

A. Nedelcu (2008, 145-146), în încercarea de a găsi răspunsuri la întrebările *Cât de pregătiți sunt, în mod real, profesorii să predea în clase multiculturale? Cât reprezintă în comportamentul lor didactic față de elevii minoritari tactul, logica bunului simț, empirismul*

pedagogic și cât reprezintă pregătirea, susținută de opinii și materiale profesionale?, evidențiază câteva dintre vulnerabilitățile programelor de formare pentru diversitate:

- ✓ decalajul dintre cursurile de formare și lumea reală a școlii, dintre cultura profesorilor și cea a elevilor;
- ✓ lipsa unui model coerent de pregătire pentru diversitate, integrat funcțional în structurile de formare a cadrelor didactice; atitudinile reticente sau conservatoare din partea instituțiilor de pregătire a profesorilor;
- ✓ tratarea interculturalismului în educație ca un subiect marginal, adiționat, „la modă”; introducerea educației interculturale în formare doar ca un curs opțional; acordarea unui spațiu redus, insuficient, în curriculumul de pregătire a cadrelor didactice;
- ✓ focalizarea cursurilor de pregătire inițială pe formarea unui „bun specialist” și prea puțin pe formarea unui profesor, cu atât mai puțin a unui „profesor competent intercultural”;
- ✓ semnificația limitată, preponderent teoretică, a studiilor și cercetărilor în domeniu, fără putere de influențare a practicii.

Așadar, există probleme serioase în ceea ce privește formarea cadrelor didactice pe dimensiunea interculturală a educației. Plecând însă de la conștientizarea tuturor acestor vulnerabilități, putem identifica schimbări fundamentale ce trebuie să aibă loc la nivelul programelor de formare a cadrelor didactice, în sensul abilitării acestora cu acele competențe necesare gestionării adecvate a diferențelor și diversității din spațiul școlii.

Programele de formare ale profesorilor trebuie organizate în jurul unor achiziții de bază din punct de vedere al interculturalității. Acestea sunt nominalizate de J. Banks (1998, apud. Plugaru, Pavalache, 2007, 108-109):

- cunoștințe în domeniul științelor socio-umane care să permită o perspectivă cât mai pertinentă și completă asupra mecanismelor psihice, psihosociale care intervin în procesele de conviețuire umană (stereotipii, prejudecăți, profeții care se autoîmplinesc, atribuiri etc.), asupra caracteristicilor elevilor de diferite etnii etc.;
- strategii de predare diferențiate, în funcție de capitalul cultural al educabilului;
- clarificarea propriei identități și fizionomii culturale;
- strategii de asimilare – formare a unor atitudini intergrupale și interetnice pozitive; cultivarea/însușirea capacității de a reflecta asupra propriilor didactogenii, de a soluționa corect diversele tipuri de situații problematice în relațiile cu diferite grupuri educaționale și diverși educabili, dar și a capacității de modificare a unor atitudini, mentalități, convingeri.

Tabloul achizițiilor fundamentale ale educatorului „intercultural” poate fi completat și cu alte componente. Astfel, profesorii „interculturali” se caracterizează prin deschidere către diversitate, atitudini și credințe interculturale, deci aceștia trebuie:

- ✓ să aibă o perspectivă adecvată asupra propriei identități culturale și etnice;
- ✓ să aibă așteptări înalte și adecvate față de toți elevii, acompaniate de credința că toți pot reuși;
- ✓ să fie dedicați pentru a promova egalizarea șanselor pentru toți elevii, convinși fiind că pot produce transformări în procesul de învățare al elevilor;
- ✓ să dezvolte o relație cu elevii lor, fără a-i percepe drept „cei alții”, „cei diferiți”;
- ✓ să ofere un curriculum stimulativ;
- ✓ să se concentreze pe crearea unui mediu de învățare interactiv și colaborativ;

- ✓ să îi ajute pe elevi să perceapă sarcinile de învățare ca având sens și fiind relevante;
- ✓ să includă în curriculum contribuțiile și perspectivele diferitelor grupuri etnoculturale care compun societatea;
- ✓ să predea în mod explicit elemente culturale în școală și să susțină identitatea și mândria etnică a elevilor;
- ✓ să încurajeze membrii comunității pentru a avea un cuvânt de spus în procesul de luare a deciziei;
- ✓ să fie implicați în comunitate și acțiunile sociale din afara clasei, focalizate pe promovarea unei societăți umane și juste (Zeichner, 1992, apud. Nedelcu, 2008, 154).

În ceea ce privește formarea pentru interculturalitate, A. Nedelcu (2008, 162-164), consideră că aceasta implică trei dimensiuni importante:

- dimensiunea cognitivă;
- dimensiunea instrumental-metodologică;
- dimensiunea expresivă.

Dimensiunea cognitivă vizează:

- cunoașterea drepturilor omului și a instrumentelor internaționale referitoare la acestea;
- cunoașterea problemelor principale ale timpului nostru și ale încălcării drepturilor omului;
- cunoașterea instituțiilor, a organizațiilor guvernamentale și nonguvernamentale, locale, naționale, regionale și internaționale, care sunt implicate în domenii de activitate având legătură cu educația drepturilor omului într-o perspectivă interculturală, de sprijinul și competența cărora pot beneficia atât educatorii, cât și instanțele educative;
- cunoașterea rețelelor sociale, profesionale și de informare de la nivel regional;
- cunoașterea populațiilor defavorizate, pe regiuni, cunoașterea situațiilor și a nevoilor lor.

Dimensiunea instrumental-metodologică se referă la instrumentarea profesorilor cu metode ce promovează egalitatea, colaborarea, valorizarea individuală în spațiul școlar și restructurarea, din punct de vedere intercultural, a metodologiei utilizate de profesori.

Dimensiunea expresivă (relațional-comportamentală) reprezintă o latură a formării, fundamentală pentru crearea unui mediu adecvat de învățare și valorificarea diversității ca resursă didactică. Astfel, formarea pentru interculturalitate rezidă în cristalizarea unor mentalități democratice care să permită educatorilor să experimenteze forme eficiente de comunicare, de expresie, de asumare a responsabilităților și să le dezvolte spiritul critic.

Putem concluziona că formarea interculturală a profesorului este absolut necesară dacă ne dorim o școală care să promoveze egalitatea între elevi, respectul față de ceilalți, dialogul între culturi diverse, o școală în care să nu existe discriminare și prejudecăți. Un astfel de demers este însă extrem de dificil și complex, pentru că el presupune în primul rând schimbarea mentalității educatorilor și depășirea propriilor vulnerabilități din acest punct de vedere.

Totuși, considerăm că există resurse suficiente pentru a realiza acest deziderat. Conștientizând importanța educației interculturale pentru elevi, profesori, părinți, comunitate locală, formarea interculturală a profesorilor trebuie să devină unul dintre obiectivele prioritare ale programelor de pregătire inițială și continuă a cadrelor didactice.

??? Reflecție necesară:

Precizați și alte schimbări ce trebuie să aibă loc la nivelul programelor de formare a cadrelor didactice din perspectiva interculturalității.

5.2. Competența interculturală – componentă a competenței didactice

Standardele profesionale și competențele subsumate profesiei didactice trebuie să suporte un proces de revizuire. Globalizarea, interculturalitatea, noile paradigme în funcție de care se modelează activitatea educațională, complexitatea acestei activități, multiplicarea rolurilor profesorilor etc. impun acest proces de revizuire a ariei competențelor necesare pentru exercitarea profesiei didactice, precum și identificarea modalităților de formare a acestora.

Educatorii reprezintă principala resursă a societății românești, atâta vreme cât ne dorim progresul acesteia, ne dorim să clădim în mod real o societate interculturală, o societate al cărei profil axiologic să includă valori precum: *respectul pentru diversitate, echitatea, toleranța, solidaritatea, cooperarea etc.*

În acest context, sistemul de formare inițială și continuă a educatorilor trebuie să asigure, prin programele de studii derulate, înzestrarea acestora cu acele competențe care să le permită să-și exercite adecvat rolurile de *instructor, actor, mediator, facilitator* de oportunități pentru dezvoltarea personalităților, *moderator, autoritate instituțională, confesor și protector* al celor mai vulnerabili, *consilier și terapeut, re(modelator)* al situațiilor educaționale, al așteptărilor, valorilor, mentalităților aflate în proces de maturizare, *purtător de mesaj și lider de opinie științifică, manager profesionalizat* al colectivităților de elevi (Neacșu, 2002, 95). Toate aceste roluri, mai vechi sau mai noi, impun astăzi, apreciem împreună cu profesorul Emil Păun, o tranziție necesară – aceea de la profesorul artizan și artist la profesorul expert. O primă etapă a acestui proces rezidă în „identificarea capacităților și competențelor capabile să legitimeze profesia didactică” (Păun, 2002, 21).

Într-o societate măcinată de conflicte, de frământări, marcată de contradicții, de crize profunde, caracterizată prin disoluția valorilor, omul cunoaște din ce în ce mai mult sentimentul însingurării, al înstrăinării până și de propriul sine. A înțelege o astfel de lume, a se înțelege pe sine și relațiile sale cu ceilalți devine pentru omul contemporan singura modalitate care îl poate ajuta să surmonteze probleme precum: comunicarea defectuoasă cu sine și cu semenii, inadaptarea, dificultăți în stabilirea relațiilor sociale, eșecul, sentimentul neîmplinirii etc..

Facilitarea unei astfel de înțelegeri complexe – a lumii și a *sinelui* – este responsabilitatea pe care profesorii trebuie să și-o asume.

„Chestiunea coexistenței în fiecare dintre noi a mai multor culturi este fundamentul interculturalului”, afirmă L. Bârlogeanu (2006, 67). Acceptând această realitate, este vital pentru orice formator să se înțeleagă mai întâi pe sine, *să știe cine este*, pentru ca, ulterior, să extindă procesul de înțelegere asupra lumii. După ce va realiza pentru sine aceste deziderate, va media același proces și pentru elevii săi.

„Ivirea diversității culturale din analiza sinelui concurează la conturarea modului de a vedea lumea și de a face educație. Este tocmai cerința educării interculturale de a

solicita celor care se formează să pătrundă diversitatea culturală din interiorul lor. Această competență culturală contribuie la eliberarea spiritului și la acceptarea apartenențelor multiple și a diverselor fațete ale identității celor cu care interacționăm, la îngăduirea manifestării lor legitime” (Bârlogeanu, 2006, 68). Conștientizarea diversității culturale dinlăuntrul și din afara noastră reprezintă deci un prim element constitutiv al competenței interculturale, competență pe care cadrele didactice trebuie să o adauge în „arhiva” propriilor competențe profesionale.

Formarea interculturală a profesorilor este așadar un demers nu numai necesar, ci și obligatoriu. Profilul de competență al dascălilor trebuie completat cu un set de valori, atitudini și credințe interculturale subsumate competenței interculturale. Astfel, aprecia Verma, “este o obligație morală, implicită în orice program de formare, să-i pregătească pe profesori pentru:

- a fi conștienți de natura diversă din punct de vedere cultural și etnic a societății în care locuiesc;
- a fi capabili să-și recunoască propriile prejudecăți, să recunoască diferitele forme de discriminare;
- a putea deveni agenți de schimbare în educație, în cadrul unei societăți pluraliste” (Verma, apud Nedelcu, 2008, 153-154).

Noțiunea de *competență interculturală* a început să fie vehiculată în urmă cu aproximativ zece ani. Studiile, din ce în ce mai numeroase, centrate pe acest subiect, contribuie la clarificarea semnificațiilor, a valorilor, atitudinilor și comportamentelor subsumate competenței interculturale

Vom inventaria, în cele ce urmează, câteva dintre sensurile acordate acestui concept, o prezentare exhaustivă a acestora neavându-și locul aici.

Kim definește *competența interculturală* ca fiind capacitatea de a mobiliza cunoștințe, metode de acțiune, trăiri afective, în contextul unor interacțiuni interculturale (apud Cucos, 2000).

În ghidul *Feel like a migrant – abordare multiculturală în procesul de instruire*, autorii realizează o selecție a principalelor încercări de definire a conceptului competență interculturală.

Astfel, competența interculturală rezidă în:

- ✓ Abilitatea de a lucra eficient într-o altă cultură;
- ✓ Abilitatea de a înțelege contextul contactelor dintre oameni și grupuri, culturi diferite și, în același timp, știința de a gestiona aceste situații;
- ✓ Abilitatea de a se distanța suficient față de un conflict cultural în care persoana respectivă este implicată, pentru a putea localiza și înțelege modul de desfășurare a procesului și pentru a putea, astfel, să-și mobilizeze resursele proprii;
- ✓ Abilitatea de a gestiona în mod adecvat aspectele interculturale ale muncii proprii și, preferabil, de a putea beneficia de pe urma muncii realizate în comun cu alți oameni din culturi diferite;
- ✓ Abilitatea de a face față în acest mediu nou și de a soluționa probleme care ar putea rezulta de pe urma acestuia;
- ✓ Abilitatea persoanei atât de a înțelege deosebirile unei alte culturi, cât și de a putea continua să comunice eficient prin aceste deosebiri și a se integra;
- ✓ Aptitudini analitice și strategii care largesc gama interpretărilor și acțiunilor individului în interacțiunile sale cu membrii altor culturi;

- ✓ Conștiința critică a caracteristicilor distinctive ale unei alte culturi față de cea proprie;
- ✓ Atitudini care sunt tratate cu interes și deschidere, precum și dispoziția de a privi alte culturi, inclusiv pe cea proprie, fără a emite judecăți (2010, 36-37).

În sinteză, consideră aceiași autori, competența interculturală este un ansamblu de abilități necesare pentru interacțiunea reușită cu o persoană sau un grup de persoane dintr-o cultură diferită.

Competența interculturală, cea care definește un „*effective multicultural teacher*”, presupune deci deschidere, înțelegere a alterității, adaptare, flexibilitate, valorizare, cooperare, comunicare eficientă cu un altul, *diferit* de sine, toleranță etc., nicidecum rigiditate, conservatorism, respingere a *diferitului*, intoleranță și monotonie.

M. Rey precizează că printre competențele profesorului „intercultural” trebuie să se regăsească (1999, 186-187):

- organizarea democratică a claselor (grupelor);
- experimentarea diferitelor roluri sociale (animatori, lideri etc.);
- valorizarea diverselor culturi, limbi, convingeri etice și religioase, competențe ale elevilor etc.;
- asigurarea calității relațiilor dintre elevi, promovarea cooperării, reducerea inegalităților școlare;
- controlul și stăpânirea fenomenelor de violență;
- asigurarea respectării drepturilor tuturor elevilor;
- asigurarea deschiderii grupului spre exterior, favorizând atitudinea de empatizare cu membrii altor grupuri;
- asigurarea serviciilor suport, oferite de către psihologi, pentru copiii cu dificultăți școlare, relaționale sau afective, precum și pentru părinții acestora.

O altă perspectivă asupra constructului *competență interculturală* o propune D. Mara.

„Conceptul de competență interculturală vizează un ansamblu de cunoștințe, abilități, aptitudini și comportamente, care utilizate armonios și complementar îi permit individului rezolvarea unor situații de interacțiune interculturală” (2008, 75).

Competența interculturală, opinează el, se demonstrează prin identificarea unor soluții eficiente la problemele apărute în contextele interculturale și include următoarele componente: cognitivă, afectivă și comportamentală.

- *Componenta cognitivă* presupune existența conștiinței culturale și interculturale adecvate. La acest nivel este implicată recunoașterea faptului că oamenii interpretează unul și același comportament în moduri diferite.
- *Componenta afectivă* cuprinde un ansamblu de atitudini de stimă și recunoaștere, deschidere, valorizare, respect, curiozitate față de celălalt.
- *Componenta comportamentală* și a comunicării implică empatia, capacitatea de a tolera prezența celui alt, de a găsi și utiliza eficient modalități de adaptare în situații de interacțiune interculturală (Mara, 2008, 75).

Propunându-și să identifice elementele constitutive ale competenței interculturale,

L. Bârlogeanu consideră că esențiale sunt:

- culegerea de date etnografice asupra elevilor, familiilor acestora și mediului sociocultural, pentru a formula strategii eficiente de colaborare între școală și familie;

- comunicarea interculturală, necesară pentru colaborarea cu părinții ce fac parte dintr-un mediu cultural diferit;
- gestionarea conflictelor de valori și dezacordurilor morale prin deliberare democratică, mediere interculturală și negociere de sensuri;
- elaborarea de criterii pentru a evalua caracterul intercultural al programelor școlare, al procedurilor de evaluare, al politicilor de învățământ în limbile minorităților, prezența stereotipurilor culturale în manualele școlare, climatul intercultural al instituțiilor școlare. (2006, 72).

Încercăm să conturăm propria definiție a competenței interculturale și apreciem că aceasta rezidă într-o serie de valori, atitudini și comportamente activate în contexte interculturale, care permit comunicarea și relaționarea eficientă cu alteritatea și gestionarea adecvată a diversității culturale.

Competența interculturală nu reprezintă însă apanajul profesorilor. Misiunea formatorilor este de a-i „înzestra” și pe elevi cu valorile, atitudinile și comportamentele menite să asigure integrarea într-o societate interculturală și interacțiunea optimă cu ceilalți.

Sala de clasă, spațiu multicultural, permite realizarea procesului de formare interculturală.

Pentru reușita acestuia, este necesară „existența unei conștiințe și sensibilități interculturale ce le va permite profesorilor să-și încurajeze și învețe elevii/studentii să realizeze că există diversitate, să fie deschiși în fața acesteia, să-și relativizeze propriile puncte de vedere și să prezinte faptele în contextul lor cultural, referindu-se mereu la propria lor cultură” (*Feel like a migrant – abordare multiculturală în procesul de instruire*, 2010, 45).

Chiar dacă procesul de formare a competenței interculturale își poate găsi un cadru propice pe oricare dintre palierele educației – formal, nonformal, informal -, fundamentul acestei competențe este asigurat, în principal, prin intermediul activităților instructiv-educative derulate în școală. Reperele care orientează munca profesorilor în acest sens vizează formarea capacității de:

- ✓ a coopera cu colegii pentru soluționarea sarcinilor primite;
- ✓ a construi împreună cu ceilalți elevi un cod comportamental comun, privind reacțiile lor în situații de credințe, norme, principii, valori, divergențe de opinii;
- ✓ a conștientiza caracteristicile propriei persoane, caracteristici derivate din mediul cultural de proveniență și a le valorifica în contexte corespunzătoare;
- ✓ a observa și evalua comportamentele colegilor, în vederea raportării comparative la acestea;
- ✓ a stabili anumite repere (modele de personalitate, elemente simbolice) și a le urmări pe parcursul evoluției proprii;
- ✓ a se adapta și integra într-un colectiv, în medii interculturale (Mara, 2008, 75).

Facilitând realizarea acestor „achiziții”, cultivând sistematic valorile circumscrise educației interculturale - deschiderea față de celălalt, toleranța, respectul pentru diversitate, acceptarea celuilalt, diferit de sine etc., profesorii demonstrează eficiența propriei competențe interculturale și transformă diferențele dintre elevi în surse ale dezvoltării, individuale și de grup.

Astfel, școala și clasa de elevi nu vor mai fi spațiu al violenței, al agresivității, al conflictelor și tensiunilor, ci medii, prin excelență, ale comunicării și relaționării armonioase, ale cooperării și valorizării tuturor; medii cu adevărat democratice, bazate pe

respectul față de celălalt, indiferent de cine este acesta, de etnie, religie sau model cultural de apartenență.

??? Reflecție necesară:

- 1. Prezentați o situație în care ați gestionat corect diversitatea culturală în cadrul clasei de elevi.**
- 2. Identificați trei aspecte/activități pe care le puteți valorifica în scopul formării/dezvoltării competențelor culturale ale elevilor dumneavoastră.**

Bibliografie:

1. Bârlogeanu, L.. (2006). *Educație interculturală*. București: Ministerul Educației și Cercetării. Proiectul pentru Învățământul Rural.
2. Cucoș, C.. (2000). *Educația. Dimensiuni culturale și interculturale*. Iași: Editura Polirom.
3. Dassen, P., Perregaux, C., Rey, M.. (1999). *Educația interculturală. Experiențe, politici, strategii*. Iași: Editura Polirom.
4. Mara, D..(2008). *Dimensiunile interculturale ale educației*. În Transilvania, Nr. 1/2008. Sibiu: Casa Editorială Tribuna, pp. 73-76.
5. Neacșu, I..(2002). *Empatia și modelarea competențelor pentru profesia didactică – perspectivă psihoeducațională*. În Păun, E., Potolea, D.(coord.), *Pedagogie. Fundamentări teoretice și demersuri aplicative*. Iași: Editura Polirom.
6. Nedelcu, A. (2008). *Fundamentele educației interculturale. Diversitate, minorități, echitate*. Iași: Editura Polirom.
7. Păun, E..(2002). *Profesionalizarea activității didactice*. În Gliga, L., *Standarde profesionale pentru cariera didactică*. București: Ministerul Educației și Cercetării, Consiliul Național pentru Pregătirea Profesorilor.
8. Plugaru, L., Pavalache, M. (2007). *Educație interculturală*. Sibiu: Editura Psihomedica.
9. *** *Feel like a migrant – abordare multiculturală în procesul de instruire*. (2010). Publicație realizată în cadrul proiectului de EDUCAȚIE PE TOT PARCURSUL VIEȚII.

Bibliografie generală

1. Andruszkiewicz, M., Prenton, K. (2007). *Educația incluzivă. Concepte, politici și activități în școala incluzivă. Ghid pentru cadrele didactice*. București: Editura Didactică și Pedagogică, R.A..
2. Bârlogeanu, L. (2006). *Educație interculturală*. București: Ministerul Educației și Cercetării. Proiectul pentru Învățământul Rural.
3. Butnaru, S. (2009). *Educația pentru diversitate culturală*. În Cucoș, C. (coord.). (2009). *Psihopedagogie pentru examenele de definitivare și grade didactice*. Ediția a III-a. Iași: Editura Polirom.
4. Cozma, T. (2001). *O nouă provocare pentru educație: interculturalitatea*. Iași: Editura Polirom.
5. Cucoș, C. (2000). *Educația. Dimensiuni culturale și interculturale*. Iași: Editura Polirom.
6. Cucoș, C. (2002). *Pedagogie*, ed. a II-a. Iași: Editura Polirom.
7. Cucoș, C., Cozma, T. (2001). *Locul educației pentru diversitate în ansamblul problematicei educației contemporane*. În Cozma (coord.). (2001). *O nouă provocare pentru educație: interculturalitatea*. Iași: Editura Polirom.
8. Dasen, P., Perregaux, Ch., Rey, M. (1999). *Educația interculturală. Experițe, politici, strategii*. Iași: Editura Polirom.
9. Delors, J. (coord.). (2000). *Comoara lăuntrică. Raportul către Unesco al Comisiei Internaționale pentru Educație în secolul XXI*. Iași: Editura Polirom.
10. Drăghicescu, L. (2009). *Simion Mehedinți – teoretician al educației*. București: Editura Didactică și Pedagogică R.A.
11. Giddens, A. (2000). *Sociologie*. București: Editura All.
12. Held, D., McGrew, A., Goldblatt, D. & Perraton, J. (2004). *Transformări globale. Politică, economie și cultură*. Iași: Editura Polirom.
13. Ivăsiuc, A., Koreck, M., Kovari, R. (2010). *Educația interculturală: de la teorie la practică. Implementarea educației interculturale în școli multietnice din România. Raport de cercetare al Agenției de Dezvoltare Comunitară „Împreună”*. <http://www.agentiaimpreuna.ro/uploads/educatia%20interculturala.pdf>
14. Mara, D. (2008). *Dimensiunile interculturale ale educației*. În Transilvania, Nr. 1/2008. Sibiu: Casa Editorială Tribuna, pp. 73-76.
15. Mehedinți, S. (1999 b). *Politica de vorbe și omul de stat*. Focșani: Editura Terra.
16. Neacșu, I. (2002). *Empatia și modelarea competențelor pentru profesia didactică – perspectivă psihoeducațională*. În Păun, E., Potolea, D. (coord.), *Pedagogie. Fundamentări teoretice și demersuri aplicative*. Iași: Editura Polirom.
17. Nedelcu, A. (2004). *Învățarea interculturală în școală. Ghid pentru cadrele didactice*. București: editura Humanitas Educațional.
18. Nedelcu, A. (2008). *Fundamentele educației interculturale. Diversitate, minorități, echitate*. Iași: Editura Polirom.
19. Păun, E. (2002). *Profesionalizarea activității didactice*. În Gliga, L., *Standarde profesionale pentru cariera didactică*. București: Ministerul Educației și Cercetării, Consiliul Național pentru Pregătirea Profesorilor.
20. Plugaru, L., Pavalache, M. (2007). *Educație interculturală*. Sibiu: Editura Psihomedica.

21. Rifkin, J.. (2006). *Visul european. Despre cum, pe tăcute, Europa va pune în umbră „visul american”*. Iași: Editura Polirom.
22. Roth, A.. (2002). *Modernitate și modernizare socială*. Iași: Editura Polirom.
23. Tomlinson, J.. (2002). *Globalizare și cultură*. Timișoara: Editura Amarcord.
24. *** *Feel like a migrant – abordare multiculturală în procesul de instruire*. (2010). Publicație realizată în cadrul proiectului de EDUCAȚIE PE TOT PARCURSUL VIEȚII.
25. *** (2003). *Politici privind minoritățile etnice în Europa CRDE*. Program finanțat de Uniunea Europeană prin Fondul Europa. Cluj: Editor CENTRUL DE RESURSE PENTRU DIVERSITATE ETNOCULTURALĂ.
26. ***. (2006). *UNESCO Guidelines on Intercultural Education*. Paris: UNESCO.